

تحلیل و بررسی نقش روش های مشارکتی در برنامه ریزی روستایی

خدیجه بوزرجمهری*^۱، مسعود قرائی^۲

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران (نویسنده مسئول).

(azar1334@gmail.com)

۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

(ma.gharaee@mail.um.ac.ir)

چکیده

برنامه ریزی روستایی، فرآیندی است پویا و مداوم که نتایج آن همه ابعاد زندگی روستاییان اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اکولوژیکی را تحت تاثیر خود قرار می دهد، لذا بالطبع ضروری است که برنامه ریزان این حوزه برای کسب بهترین نتایج و کارایی هرچه بیشتر برنامه ها با استفاده از رهیافت های مشارکتی و بهره گیری از دانش بومی روستاییان، نسبت به برگزیدن بهترین راهکارها برای حل مسایل و برنامه ریزی در خصوص آینده روستا که منجر به توسعه پایدار در این نواحی با ارزش خواهد شد، تلاش نمایند. هدف از انجام این پژوهش، تحلیل و بررسی نقش روش های مشارکتی از جمله ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)، در روند برنامه ریزی روستایی می باشد. این تحقیق از نوع مروری و به شیوه کتابخانه ای و اسنادی، با استفاده از تحقیقات ثانویه انجام گرفته است که علاوه بر منابع نظری، تعداد ۱۵ پژوهش مرتبط با موضوع را مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. بررسی نتایج پژوهش ها، حاکی از وجود رابطه معنادار بین برنامه ریزی روستایی و استفاده از رهیافت های مشارکتی می باشد بطوریکه منجر به ارائه بهترین راهکارها و برنامه ها جهت اجرای پروژه های روستایی و در نتیجه تحقق توسعه پایدار خواهد شد.

واژگان کلیدی: برنامه ریزی روستایی، رهیافت های مشارکتی، ارزیابی مشارکتی روستایی، مدیریت روستایی

۱. مقدمه

امروزه مناطق روستایی به ویژه در کشور های در حال توسعه با مسایل و مشکلات متعددی از قبیل مهاجرت، پایین بودن سطح اشتغال و سطح بهره وری در بخش کشاورزی، فقدان یا کمبود زیرساخت های رفاهی و خدماتی و غیره، مواجه اند [11]. از سویی دیگر یکی از الزامات اصلی تحقق اهداف و شاخص های توسعه ی روستایی به گونه ای مناسب و پایدار، مشارکت جامعه بومی در مراحل مختلف برنامه ریزی و تصمیم گیری است [6]. با نگاهی به تغییرات مفاهیم توسعه و چگونگی نگرش به مسایل روستایی می توان به این نکته پی برد که نگرش سیستمی و توسعه پایدار که در دهه ۱۹۹۰ میلادی مطرح گردید، قبل از مطرح شدن از سالیان پیش توسط روستاییان عملا برای حفظ و بقای خود به کار گرفته می شده است، بنابراین آنان منبع با ارزشی از دانش و اطلاعات درباره واقعیت های محیط هستند که اگر بتوان از آن در برنامه ریزی های روستایی بهره برد، پیشرفت قابل توجهی در اجتماعات روستایی حاصل خواهد شد، باید اذعان داشت که هنگامی برنامه ریزی توسعه در مناطق روستایی جامع و موثر خواهد بود که بر مبنای واقعیات و دانش بومی روستاییان استوار باشد و به روش هایی که مردم روستایی می خواهند و یا می توانند آن را انجام دهند، پایه گذاری شده باشد [20]. اما در برخی موارد محققان در پژوهش های خود دچار جهت گیری و انحرافات می شوند، چرا که فکر غالب در این تحقیقات این است که مردم روستایی به ویژه مردم فقیر روستا، افرادی هستند که اصولا فاقد ارزش و مهارت های لازم برای انجام کارهای مربوط به خود می باشند و نمی توانند مسائل و مشکلات خود را حل نمایند، بنابراین لازم است افراد دیگری خارج از محیط روستا که از فهم، دانش و مهارت و تخصص بالاتری برخوردارند، برای آنان برنامه ریزی کنند و مشکلات آنان را حل نمایند، اما این روش ها با واقعیت جامعه روستا سازگار نبوده و بکارگیری نتایج حاصل از آن در برنامه ریزی، اجرا و ارزشیابی پروژه ها غالبا با شکست مواجه می گردد. بروز چنین مشکلات و انحرافات موجب شکل گیری روش های جایگزینی همچون روش ارزیابی سریع روستایی "RRA" و روش ارزیابی مشارکتی روستایی "PRA"، گشت که فصلی تازه برای حل مشکلات جامعه ی روستایی گشوده است [20]. هدف از این تحقیق، تحلیل و بررسی نقش روش های مشارکتی در برنامه ریزی روستایی و در نتیجه بهبود و ارتقا سطح مدیریت در نواحی روستایی در جهت پیشبرد اهداف کلان توسعه پایدار در این مناطق می باشد، در واقع در این مطالعه سعی شده با بهره گیری از روش کتابخانه ای و اسنادی، به این پرسش پاسخ داده شود که استفاده از روش های تسهیلگری، تا چه حد می تواند در برنامه ریزی ها، جهت تحقق توسعه پایدار در این نواحی مفید واقع شود؟

۱.۱. روند تاریخی مشارکت

در ساختارهای سنتی توسعه روستایی کمتر به مقوله مشارکت محلی بها داده می شد و تصمیمات از قبل اتخاذ و کمتر از مردم محلی نظرخواهی می شد. به طوری که در این فرآیند از بالا به پایین، توانایی دستیابی به نتایج عملی و حل مشکل، کمتر فراهم می گشت. قبل از دهه ۱۹۸۰ میلادی، بعضی از روش های جمع آوری اطلاعات از مردم محلی وجود داشت که تا حدودی در برنامه ریزی پروژه ها نیز از آن ها استفاده می شد، به گونه ای که می توان آن ها را در قالب واژه "مشاوره" نام نهاد. این نوع از مشاوره ها به صورتی نبود که مردم محلی بتوانند به طور مستقیم و مشارکتی به ارزیابی و برنامه ریزی بپردازند، لازم به ذکر است که، در طول دهه ۱۹۸۰ میلادی، بیشتر بر یافتن راه حل مشکلات برای فرد توسط خودش تاکید می گردید، ایده اصلی توسعه و ظهور رهیافت های مشارکتی در پاسخ به برخی از معایب ذاتی در فرآیند های جمع آوری اطلاعات از جوامع مدرن بوجود آمد [24].

۲.۱. برنامه ریزی روستایی

برنامه ریزی روستایی در واقع عبارتست از: مراحل تشخیص و تعیین عوامل پیچیده طبیعی و انسانی روستا که آن عوامل در ایجاد، تغییر و یا توسعه عوامل دیگر در آن روستا موثر هستند، مطالعه در مورد روابط و برخورد پدیده ها و اثرات مشخص آن ها بر یکدیگر، امکان دست یافتن به میزان و اندازه تغییر یک عامل و یا عوامل دیگر و تاثیر یک پدیده در پدیده های دیگر را بوجود می آورد. شایان ذکر است که،

بوسیله برنامه ریزی روستایی می توان تعیین و پیش بینی نمود که باید چه میزان تغییر در یک عامل طبیعی و یا انسانی در روستا بوجود آید تا یک اجتماع روستایی ضمن رسیدن به رفاه اجتماعی و اقتصادی، بدون تخریب محیط زیست طبیعی، محیطی آرام و مساعد برای زندگی داشته باشد، در چنین شرایطی قطعاً مصالح نسل های آینده نیز مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین در برنامه ریزی روستایی دو دیدگاه مشخص باید مورد توجه قرار گیرد:

❖ رفاه ساکنین روستا.

❖ حفظ محیط زیست طبیعی روستا و جلوگیری از تخریب و آلودگی های آن [19].

برنامه ریزی روستایی، امروزه با استفاده از روش ها و رهیافت های نوین در راستای تحقق توسعه پایدار دستخوش تغییرات شگرفی گردیده که از جمله آن ها می توان به رهیافت های مشارکتی اشاره نمود.

۳.۱. ارزیابی سریع روستایی (RRA):

در واقع ظهور روش ارزیابی سریع روستایی، زمانی اتفاق افتاد که مشکلات متعدد در روش های پیمایشی، دست اندر کاران توسعه در نواحی روستایی را به تدریج به سوی کنار گذاشتن روش های پیمایشی و جستجوی روش های موثرتری از جمله روش ارزیابی سریع روستایی (RRA)، سوق داد. این روش باعث بهبود در روش های پرسشنامه ای گردید و توانست در رابطه با یافتن نیازهای مردم محلی بهتر عمل کند. در زیر به برخی از مشکلات روش های پیمایشی به اختصار اشاره گردیده:

✓ نیاز به نظارت طولانی

✓ دارای شکلی سخت و غیر منعطف

✓ عدم در نظر گرفتن واقعیت های موجود محلی

✓ دارای فرآیند تجزیه و تحلیل

✓ عدم توجه و ارزش به مردم بی سواد (آنان که قادر به پر کردن پرسشنامه نبودند) [26].

در واقع منظور از ارزیابی سریع مسائل روستایی، مطالعه ای است که توسط یک یا چند گروه تخصصی، حداقل به مدت چهار روز و حداکثر سه هفته به صورت پیشرفته و با استفاده از مشاهدات منظم، مصاحبه، عکس، ضبط صوت و فیلم از شرایط محلی برای بررسی و شناخت مسائل روستایی صورت گیرد [16]. هدف از این روش، جمع آوری سریع اطلاعات ضمن حفظ کیفیت و روایی اطلاعات می باشد. هرچند که "RRA"، هنوز به عنوان یک فرآیند اصلی جمع آوری اطلاعات مطرح است، ولیکن ضرورتاً "منجر به برنامه ریزی و اجرا در سطح محلی نمی گردد و به عنوان روشی برای سازماندهی مردم در جمع آوری اطلاعات و واکاوی داده ها در زمان کوتاه تعریف می شود. چهار مقوله متفاوت برای ارزیابی سریع روستایی مطرح است، که عبارتند از:

۱. ارزیابی سریع روستایی اکتشافی (Exploratory RRA)

۲. ارزیابی سریع روستایی موضوعی (Topical RRA)

۳. ارزیابی سریع روستایی نظارتی (Monitoring RRA)

۴. ارزیابی مشارکتی روستایی (Participatory Rural Appraisal) [9 به نقل از 24].

۴.۱. ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA):

ارزیابی مشارکتی روستایی، بر اساس تجارب حاصل از "RRA"، به وجود آمد که بیشتر بر فرآیند ها و راهبردهای مورد استفاده به وسیله مصلحان روستایی تمرکز دارد، در واقع می توان آنرا ابزار بسیار ساده ای تعریف نمود که می تواند توسط مصلحان روستایی برای یادگیری

واقعیت های بیشتری از زندگی مردم محلی مورد استفاده قرار گیرد، ارزیابی مشارکتی روستایی مردم محلی را قادر می سازد تا تحلیل های خود را ارائه دهند، به طوری که برای آن ها معنی دار باشد و به موجب آن مشارکت بیشتری را از خود نشان دهند. با وجود آن که مصلحان روستایی، بیشتر نقش تسهیل گری دارند ولی از دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، بر فرآیند تسهیم و توسعه در داخل جامعه مورد نظر تاکید گردید [1]. ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)، فرآیندی است که طی آن مردم محلی در تحلیل و تفسیر شرایط خود سهیم می شوند، طبیعتاً مردم محلی مشارکت کنندگانی هستند که نقش رهبری را در جمع آوری، تحلیل، تفسیر و ارائه اطلاعات دارند. آن ها بینش ها و دانش های توسعه ای را به مروجان و متخصصان انتقال می دهند، در واقع "PRA" فرآیند جمع آوری اطلاعات درباره روستاست که به وسیله خود مردم روستایی و با دخالت آن ها تحلیل می گردد و در آن به جای مصاحبه با چند روستایی، از گروه های بررسی و مصاحبه ای استفاده می گردد، می توان گفت در روش های سنتی تصمیم گیری، سلسله مراتبی واز بالا به پایین بود که هر مرحله با مرحله بعد ارتباط داشت، ولیکن در روش ارزیابی مشارکتی روستایی می توان با فراهم آوردن بازخورد مداوم در ساختار آن، تعدیل و توازن ایجاد نمود [1] که در نتیجه اجرای آن، اطلاعات دقیق تری در جهت برنامه ریزی بدست خواهد آمد.

۵.۱. اصول مهم در ارزیابی مشارکتی روستایی

رابرت چمبرز ۹ اصل مهم، در اجرای ارزیابی مشارکتی را چنین بیان می کند [24]:

۱. معکوس سازی جریان یادگیری: این اصل به توجه کارشناسان بیرونی و اذعان آنان به تجربیات گرانمای روستاییان و مردم محلی اشاره می کند، به این ترتیب که برخلاف رهیافت های اتخاذ شده گذشته بیرونی ها که سعی در تثبیت ارجحیت دانش خود نسبت به روستاییان داشتند، با وارونه سازی جریان یادگیری، بیرونی ها و به اصطلاح مصلحان روستایی، جایگاه رفیع آموزگاری خود را ترک و از روستاییان فرامی گیرند. بدین ترتیب یادگیری دانش فنی و بومی به صورت مستقیم و در جریان مراجعات محلی و رو در رو از روستاییان اتفاق خواهد افتاد.
۲. یادگیری سریع و در حال پیشرفت پژوهش گر: این رهیافت با کشف آگاهانه و کاربرد انعطاف پذیر تکنیک ها و فنون مشارکتی، وقت شناسی، واری موزی واقعیت ها و قابلیت تکرار روش های موجود در فرایند یادگیری از جامعه، کارشناسان بیرونی و محققان را به سوی شناخت مداوم شرایط مورد نظر هدایت می کند.
۳. جبران تحریف ها: این اصل به بیرونی ها گوشزد می کند تا در مباحث، بیشتر از آنکه سخنرانی کنند به صحبت ها گوش فرا دهند، همچنین به آنها می آموزد که تعمق را به جای شتاب و عدم تحمیل را به جای مهم جلوه دادن، به صورت خاص مدنظر قرار دهند.
۴. چشم پوشی بهینه: این اصل هزینه های یادگیری از اجتماع را با صداقت اطلاعات مرتبط می سازد. این امر با نوعی چشم پوشی و واکنش نشان ندادن نسبت به گردآوری اطلاعات اضافی، همراه است. به عبارتی سعی می شود به جای جمع آوری اطلاعات فراوان و گاه بی ارتباط با موضوع که می تواند پرهزینه هم باشد حداقل اطلاعاتی که ضروری است جمع آوری شود و در هزینه ها صرفه جویی شود.
۵. مثلث سازی: مثلث سازی شامل حلقه ی سه گانه منابع، روش ها و محققان جهت بررسی صحت و سقم داده ها، شامل استفاده از چند منبع، متخصصان گوناگون و روش های مختلف تحلیل و تبیین وجوه تمایز که شامل لحاظ کردن همه دیدگاه ها است، می باشد. این اصل به مقدار زیاد با گشوده بودن کار ارزیابی به روی تمام شرکت کنندگان ارتباط نزدیک دارد، به طوری که تمام مردم روستایی آزادانه در بحث ها شرکت می کنند و نظرات موافق یا مخالف را در مباحث ابراز می دارند.
۶. تنوع جویی در جمع آوری اطلاعات: این اصل توجه همه جانبه به منابع اطلاعاتی متفاوت را در مسیر گردآوری اطلاعات نشان می دهد، به عبارت دیگر، نوعی نگرش نظام مند و کل نگر را به رهیافت های قبلی تزریق می کند.

بدین ترتیب، با اصل قبلی یعنی مثلث سازی رابطه ای تنگاتنگ دارد و در ادامه مباحث قبلی نقطه تعادلی را برای اصل چشم پوشی بهینه در جهت جمع آوری اطلاعات فراهم می کند.

۷. تسهیل گری: با گسترش تفکر مشارکتی در رهیافت های جدید توسعه روستایی، نظیر ارزیابی مشارکتی روستایی، جریان بیرونی آموزش به سمت درونی ها، تحمیل نظرات و درکل جریان یک طرفه و از بالا به پایین روند انتقال فناوری و توسعه با توجه به اصول قبلی معکوس می شود و مصلحان روستایی در لباسی متفاوت، به مقام جدید تسهیل گر نایل می آیند. بدین ترتیب روستاییان در مقام تحلیل گر به بیان شرایط و وضعیت های بحرانی و سخت در زندگی کشاورزی می پردازند و کارشناسان بیرونی به صورت تسهیل کننده شرایط، تنها زمانی که به آنها نیاز باشد وارد عرصه می شوند [3].

۸. هوشیاری و مسئولیت پذیری توأم با انتقاد: این هوشیاری و قبول مسئولیت متوجه هر دو طرف درگیر ارزیابی، یعنی بیرونی ها و درونی ها می شود، به ترتیبی که تسهیلگر به گونه ای مستمر رفتار خود را دگرگون می سازد و آن را در جهت افزایش درک شرایط جدید و موقعیت های روستایی بهبود می بخشد.

۹. اشتراک و تسهیم اطلاعات: اشتراک و تسهیم اطلاعات و تجارب بین تحلیل گران (مردم) و تسهیل گران یکی از اصول مهم این رهیافت است که معکوس سازی جریان یادگیری را مهیا می سازد. علاوه براین با تبادل و تسهیم اطلاعات میان اعضای جامعه روستایی، جریان آزاد مداری این رهیافت جانی دوباره می یابد و همگان فرصت بازگو نمودن تجربیات خود را می یابند و چند صدایی وارد محیط های کار روستایی می شود [24].

۶.۱. نقش رهیافت های مشارکتی در برنامه ریزی روستایی

امروزه واژه مشارکت به عنوان یکی از بخش های اساسی فرهنگ توسعه به شمار می آید [2]. بررسی ها نشان می دهند، هنگامی که مردم در همه مراحل از طراحی تا اجرا و ارزشیابی برنامه ها مشارکت می نمایند، بهترین نتایج با کارایی حاصل می شود زیرا مشارکت بر آن دسته از فعالیت های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت می نمایند و به صورت مستقیم و غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت می کنند [19]. رهیافت ها و روش های مشارکتی درحال حاضر گسترش زیادی یافته است و این رهیافت ها که با بهبود و اصلاح در روش های جمع آوری داده ها شروع شده به ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) معروف شده اند و دارای اهداف زیر می باشند:

- توسعه قابلیت ها و استعداد های گروهی از روستاییان برای درک محلی؛
- طراحی یک سیستم اطلاعاتی درباره شرایط و وضعیت روستا در زمانی محدود؛
- مشارکت واقعی مردم در طراحی برنامه ها؛
- آگاهی یافتن دولت از نیازهای مردم؛

در این فرایند روستاییان به عنوان تحلیل گران مسایل در نظر گرفته می شوند و به ارائه نتایج می پردازند و در جمع آوری و تجزیه و تحلیل و ارائه نتایج دارای نقشی اساسی هستند [21].

۲. روش و یافته های تحقیق

این مقاله از نوع مروری و فرا تحلیلی است که به روش کتابخانه ای و اسنادی تهیه گردیده است. بدین معنی که، با مطالعه کتب و مقالات و سایت های مرتبط با موضوع، علاوه بر مطالب نظری، نتایج ۱۵ مقاله پژوهشی به شرح جدول ذیل مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

هفتمین کنفرانس ملی مطالعات مدیریت در علوم انسانی

7th National Conference on
Management Studies in the Humanities

www.sponconf.ir

جدول ۱. مقالات پژوهشی مورد بررسی

نام نویسنده/گان	یافته ها و نتایج	روش تحقیق	نام مقاله
نادری مهدی و ویسی، ۱۳۸۱	نتایج این مقاله نشان می دهد که، لازمه برنامه ریزی بدون اشکال برای روستا، نگرش سیستمی به روستا و مسائل و مشکلات آن می باشد. در ضمن اینکه در نظر گرفتن بعد کمی در تحقیقات به جهت فرموله کردن مسائل مهم است، اما در نظر گرفتن بعد کیفی هم بسیار مهم است که از طریق رهیافت های مشارکتی می توان بدان دست یافت.	روش تحقیق در این مقاله، تلفیقی از روش های کمی و کیفی (استفاده از تکنیک P.R.A).	کاربرد ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی، در برنامه ریزی توسعه روستایی
طالب و همکاران، ۱۳۹۰	نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد که، مشارکت مطلوب زمانی بوجود می آید که روستاییان بتوانند در سطوح ذهنی، عینی، تصمیم گیری و اجرایی دخالت داشته باشند، علاوه بر این برنامه ریزی مناسب و استفاده از توانایی های روستاییان، می تواند بستر مناسبی برای موفقیت طرح های تجمیع روستایی فراهم نماید.	روش تحقیق از نوع کیفی و تکنیک مورد استفاده، مصاحبه سازمان نیافته و در بعضی موارد خاص، مشاهده و بررسی اسناد ومدارک موجود بوده است.	ارزیابی نقش مشارکت در طرح های توسعه مناطق روستایی (بررسی موردی): طرح های تجمیع مناطق روستایی
زنگار و رحیمی، ۱۳۸۸	در جریان بررسی های ابتدایی و اطلاعاتی که از منابع محلی بدست آمد روستاییان خسارات و صدمات زلزله را طبقه بندی و تشریح کردند و طی آن نتایج کلی بدست آمد که پس از بررسی مقدماتی، گروه بر اساس سوالات تحقیق با مشارکت روستاییان به بررسی جوانب مختلف مدیریت فاجعه در روستای مورد نظر مبادرت نمود.	روش تحقیق در این مقاله از نوع روش ارزیابی مشارکتی روستایی P.R.A، می باشد.	ارزیابی مشارکتی مدیریت فاجعه در روستاهای زلزله زده بهم، (مطالعه موردی: روستای درب باغ)
جعفری و اسمعیلی، ۱۳۹۳	روش ارزیابی مشارکتی روستایی، به روستاییان به چشم افراد مطلع، آگاه و متخصص در مسائل زندگی خود نگریسته و آن ها را به مشارکت هرچه بیشتر تشویق می کند، این روش مناسب ترین رویکرد جهت برنامه ریزی گردشگری روستایی محسوب می شود.	روش تحقیق در این مقاله از نوع کیفی و مطالعات اسنادی و کتابخانه ای می باشد.	روش ارزیابی مشارکتی روستایی (P.R.A)، رهیافتی مناسب در مدیریت گردشگری روستایی
حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۹۲	یافته های حاصل از تحلیل نشان داد مهمترین منابع درآمدی دهیاری در این روستا به ترتیب عبارتند از: کمک های اعطایی دولتی، درآمدهای ناشی از عوارض ساختمانی و تغییر کاربری، کمک های اهدایی اشخاص و سازمان های خصوصی و بهای خدمات است. همچنین نتایج ارزیابی مشارکتی در زمینه اهمیت منابع نشان داد، مهمترین منابع مالی این روستا به ترتیب: عوارض و مالیات، اجرای پروژه های مشارکتی و ایجاد بازارهای محلی هستند.	گردآوری داده ها با روش کتابخانه ای و پیمایشی با استفاده از روش ارزیابی مشارکتی انجام گرفته است.	تحلیل منابع درآمدی دهیاری ها با استفاده از رهیافت ارزیابی مشارکتی (مطالعه موردی: روستای نارجوئیه شهرستان جیرفت)
غریب و همکاران، ۱۳۹۵	تشکیل تشکل با استفاده از روش P.R.A، نشان داده است که می شود مدیریت اقتصادی و اجتماعی روستا را برپایه آگاهی و دانش محلی و بر حسب شرایط اجتماعی حاکم بر منطقه تنظیم نمود.	روش تحقیق در این مقاله، استفاده از روش P.R.A، می باشد.	بهره گیری از روش P.R.A، در طراحی مدیریت روستایی (مطالعه موردی: روستای عبدال آباد)
عادلی و بوذرجمهری، ۱۳۹۳	نتایج این تحقیق نشان داد که، مهمترین عوامل موفقیت خبرگان و ریش سفیدان روستایی، عدم داشتن تعصبات قومی-قبیله ای، پیگیری شبانه روزی امورات روستاییان، عدم منفعت طلبی شخصی، کسب اعتماد و ارائه گزارش صحیح به مردم و تلقی مردم مبنی بر نمایندگی واقعی مردم بوده است.	روش این تحقیق ماهیتاً کیفی و از تئوری بنیانی نیز بهره گرفته است.	نقش خبرگان محلی در جلب مشارکت مردم در فرآیند توسعه پایدار روستایی
طالب و همکاران، ۱۳۸۸	شامل تجزیه و تحلیل مصاحبه های هدایت شده و هدایت نشده روستاییان و مشارکت آن ها در تهیه برنامه ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی می باشد. در واقع محقق، ضمن انجام مصاحبه به صورت مشارکتی با همان افراد، اقدام به برنامه ریزی نموده است.	روش مورد استفاده، روش تحقیق کیفی می باشد و برای انجام برنامه ریزی تعاملی از روش ارزیابی مشارکتی روستایی استفاده شده است	برنامه ریزی تعاملی گردشگری روستایی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی، مورد مطالعه روستای وکیل آباد (سردابه)

هفتمین کنفرانس ملی مطالعات مدیریت در علوم انسانی

7th National Conference on
Management Studies in the Humanities

www.sponconf.ir

۱۳۸۶	مقصودی و رحیمی،	نتایج این مطالعه نشان داد که، به کمک ((اطلاع رسانی های)) زن در روستا، می توان فهرستی از نهادهای مختلف در ارتباط با روستا تهیه کرد و سپس به میزان رضایت از عملکرد این نهادها و میزان کارکرد مؤثر آنها وقوف یافت. یکی از مهم ترین نتایج این تحقیق، تمرین توانمندسازی جامعه محلی با تأکید بر حضور اقشار منزوی، مردان و زنان در تمامی مراحل پروژه بود.	روش مورد استفاده در این مطالعه، ارزیابی مشارکتی روستایی می باشد.	روش ارزیابی مشارکتی روستایی: مطالعه موردی چهار روستا در منطقه (اوان) از استان قزوین
۱۳۹۶	حسین بر و روستا خیز،	تجربه های اجرایی روش ارزیابی مشارکتی روستایی در ایران به مراتب قدمت بسیار کمتری دارد و این در حالی است که تا کنون به صورت مستقل به چالش های پیش روی آن پرداخته نشده است؛ با توجه به این امر، در این مقاله به بررسی مهمترین این چالش ها و تقسیم بندی آنها در سطوح مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، سازمانی و آکادمیک پرداخته شده است.	روش این تحقیق ماهیتاً کیفی و از نوع اسنادی و کتابخانه ای است.	رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی: چالش ها و انتقادات
۱۳۸۴	بنکدار و هاشمی،	بکارگیری روش (P.R.A) و رهیافت های مشارکتی دیگر ، برای مروجان و محققان فرصت مناسبی جهت کار با یکدیگر ایجاد می کند، که با کشاورزان در ارزیابی نیازهای اصلی شان مشورت کنند و به توافق می رسند، در نتیجه همه اعضا به اهمیت نقش یکدیگر واقف می شوند.	روش این تحقیق ماهیتاً کیفی و از نوع اسنادی و کتابخانه ای است.	ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) رهیافتی برای مشارکت بیشتر روستاییان در روند توسعه
۱۳۸۷	نقدی و محمدپور،	نتایج تحقیق بیانگر آن است که، ساکنان منطقه به نیازها و اولویت های خود واقف بوده، برای حل آن ها راهبردهای مبتنی بر دانش و توانمندی محلی را پیشنهاد می دهند که در بسیاری از موارد با اتخاذ رویکرد عمودی یا نخبه محور برای برنامه ریزی توسعه همخوان نیستند.	روش تحقیق در این مقاله، اقدام پژوهی مشارکتی است که بر اصول نظری و روشی پارادایم های پراگماتیستی، تفسیرگرایی و نیز رهیافت انتقادی استوار است.	ارزیابی مشارکتی در مناطق حاشیه و روستاهای منتخب شهرستان بهار همدان
۱۳۸۸	ازکیا، رودبارکی،	نتایج نشان دهنده این موضوع است که متغیر نسل، نقش مهمی در تغییرات ایجاد شده در سبک زندگی روستایی دارد . جایگزینی نسلی در روستا و افزایش تحصیلات، نسل سوم جامعه روستایی را با تغییرات گسترده رو به رو کرده است.	در این پژوهش از روش های کیفی و کمی در علوم اجتماعی و بهره گیری از استفاده از رویکردهای جدید در مطالعات توسعه روستایی، از جمله، روش ارزیابی سریع روستایی و روش ارزیابی مشارکتی روستایی استفاده شده است.	بررسی تغییرات سبک زندگی در جامعه روستایی ایران
۱۳۹۰	صلاحی اصفهانی،	نتایج نشان دهنده آن است که آبخیزداری از همان ابتدا با حضور و مشارکت مردم در این حوضه شروع شده و منشأ تحولات ماندگار اجتماعی و همسویی با دستگاه های اجرایی گردیده است.	استفاده از روش ارزیابی مشارکتی روستایی P.R.A	کاربرد P.R.A در تعیین نیازهای آموزشی آبخیزداران مطالعه موردی: حوزه آبخیز نشوه، استان مرکزی
۱۳۹۱	اژدری فرد و احمدوند،	یافته های حاصل از تکنیک ارزیابی مشارکتی روستایی، حاکی از این بود که پیامدهای طرح تسهیل گری زنان روستایی در دو حیطه اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی بر وضعیت زنان روستایی اثرگذار بوده است از نتایج دیگر این تحقیق، ا ثر گذاری بیشتر طرح بر وضعیت اجتماعی- فرهنگی نسبت به وضعیت اقتصادی بود. جهت اعتلای طرح تسهیل گری زنان روستایی و حمایت از مجریان طرح در جهت حداکثر نمودن کارایی آن ها در پایان مدلی طراحی گردیده است.	استفاده از روش ارزیابی مشارکتی روستایی P.R.A	تحلیل کیفی پیامدهای طرح تسهیل گری زنان روستایی با استفاده از تکنیک ارزیابی مشارکتی روستایی: مورد مطالعه دهستان سپیدار

منبع: یافته های تحقیق بر اساس منابع در دسترس، ۱۴۰۰

۳. جمع بندی و نتیجه گیری

با توجه به پژوهش‌ها و تحقیقات صورت گرفته در خصوص نقش روش‌های مشارکتی در برنامه‌ریزی روستایی، باید به این نکته اذعان نمود که در رویکرد جدید تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و مدیریت روستایی به منظور اثربخش نمودن برنامه‌ها و اهدافی که از سوی برنامه‌ریزان روستایی در جهت توسعه پایدار و رفع محرومیت از جامعه روستایی، انجام می‌گیرد استفاده از رهیافت‌های مشارکتی نظیر روش ارزیابی سریع روستایی (PRA)، بسیار مهم و موثر خواهد بود، چراکه روستاییان (زنان و مردان روستایی)، منابع با ارزشی از دانش و اطلاعات درباره واقعیت‌های محیط هستند، که اگر بتوان از دانش آن‌ها در برنامه‌ریزی‌های مختلف در نواحی روستایی بهره‌گرفت، پیشرفت‌های قابل توجهی در اجتماعات روستایی حاصل خواهد شد. نتایج به دست آمده از مجموع مطالعات ذکر شده در این تحقیق، همگی به این نکته اشاره دارند که در صورتی که مشارکت از طرف جامعه روستاییان با برنامه‌ریزان انجام گیرد، نتایج مثبتی در جهت رسیدن به اهداف عالی توسعه در پی خواهد داشت، در این مطالعات که از جوانب مختلف و با موضوع‌های گوناگون که همگی در نهایت منجر به برنامه‌ریزی برای آینده و مدیریت روستا می‌شوند، به نقش جامعه روستایی به عنوان مطلعین از شرایط محیط توجه ویژه گردیده است. البته این نکته را نیز از نباید یاد نبرد که در این رابطه موانعی از قبیل چالش‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، سازمانی و آکادمیک نیز وجود دارد که باید در جهت رفع آن‌ها تلاش نمود تا مشارکت به جایگاه واقعی خود دست پیدا نماید، لازم به توضیح است، که در کنار ابعاد کیفی تصمیم‌گیری باید به ابعاد کمی نیز توجه نمود تا برنامه‌ها بدون نقص قابل اجرا باشند.

۴. منابع

- [1] مصطفی احمدوند و هادی ویسی، ۱۳۷۹، رهنمودی مختصر بر آموزش علمی و روش‌های مشارکتی در مزرعه، ماهنامه جهاد، شماره ۲۳۰-۲۳۲.
- [2] مصطفی ازکیا و غلامرضا غفاری، ۱۳۸۳. توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی، نشرنی، تهران.
- [3] مصطفی ازکیا و سکینه حسینی رودباری، ۱۳۸۸. بررسی تغییرات سبک زندگی در جامعه روستایی ایران، مجله جامعه‌شناسی معاصر، سال اول، شماره سوم، صص ۵۷-۸۰.
- [4] فاطمه اژدری فرد و مصطفی احمدوند، ۱۳۹۱، تحلیل کیفی پیامدهای طرح تسهیل‌گری زنان روستایی با استفاده از تکنیک ارزیابی مشارکتی روستایی: مورد مطالعه دهستان سپیدار، کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران ۱۳۹۱.
- [5] طاهره بنکدار و یوسف هاشمی، ۱۳۸۴. ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) رهیافتی برای مشارکت بیشتر روستاییان در روند توسعه، ماهنامه جهاد، سال بیست و پنجم، شماره ۲۶۷، بهار ۱۳۸۴، صص ۳۶-۴۲.
- [6] محمد امین جعفری و مریم اسمعیلی، ۱۳۹۳. روش ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)، رهیافتی مناسب در مدیریت گردشگری روستایی، کنفرانس بین‌المللی مدیریت در قرن ۲۱، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما، مردادماه ۱۳۹۳.
- [7] علی حاجی نژاد و ابودر پایدار و حبیب‌الله بیاد، ۱۳۹۲. تحلیل منابع درآمدی دهیاری‌ها با استفاده از رهیافت ارزیابی مشارکتی (روستای نارجوئیه شهرستان جیرفت)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۴، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۴.
- [8] محمد عثمان حسین بر و بهروز روستاخیز، ۱۳۹۶. رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی: چالش‌ها و انتقادات، نشریه علمی-ترویجی راهبرد توسعه، شماره ۵۳، بهار ۱۳۹۷.
- [9] احمد رضوانفر، ۱۳۷۸. مسئله یابی مشارکتی منابع طبیعی به متدلوژی توسعه مشارکتی منابع طبیعی، ارائه شده در همایش مشارکت و توسعه، دیماه ۱۳۷۸، سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، دفتر ترویج و مشارکت مردمی.

هفتمین کنفرانس ملی مطالعات مدیریت در علوم انسانی

7th National Conference on
Management Studies in the Humanities

www.spconf.ir

- [10] حمیدرضا زنگار و عباس رحیمی، ۱۳۸۸. ارزیابی مشارکتی مدیریت فاجعه در روستاهای زلزله زده بم (مطالعه موردی: روستای درب باغ)، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۵۰، صص ۹۱-۱۲۷.
- [11] محمدشریف شهیدی و زهرا اردستانی و گودرزی سروش محمد مهدی، ۱۳۸۸. بررسی تأثیرات توریسم در برنامه ریزی نواحی روستایی، فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، صص ۹۹-۱۱۴، تهران ۱۳۸۸.
- [12] گیتی صلاحی اصفهانی، ۱۳۹۰. کاربرد P.R.A در تعیین نیازهای آموزشی آبخیزداران مطالعه موردی: حوزه آبخیز نشوه، استان مرکزی، فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۰، صص ۳۹-۵۵.
- [13] مهدی طالب و حسین میرزایی و حسن بخشی زاده، ۱۳۸۸. برنامه ریزی تعاملی گردشگری روستایی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی، مورد مطالعه روستای وکیل آباد (سردابه)، نشریه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۱، بهار ۱۳۸۹، صص ۱۹-۳۴.
- [14] مهدی طالب و حسین میرزایی و عفو نادی، ۱۳۹۰. ارزیابی نقش مشارکت در طرح های توسعه مناطق روستایی (بررسی موردی: طرح های تجمیع مناطق روستایی)، نشریه توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۱.
- [15] جواد عادل و خدیجه بوزجمهری، ۱۳۹۳. نقش خبرگان محلی در جلب مشارکت مردم در فرآیند توسعه پایدار روستایی (مورد، روستای وامان)، همایش ملی چشم انداز توسعه پایدار روستایی در برنامه ششم توسعه کشور، بهمن ماه ۱۳۹۳، دانشگاه تهران.
- [16] امیرحسین علی بیگی و لیلیا بنی عامریان، ۱۳۸۸. عوامل دموگرافیک موثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه های ترویجی: مطالعه موردی: شهرستان سقز و کلیایی، نشریه مطالعات اجتماعی-روان شناختی زنان (مطالعات زنان)، دوره هفتم، شماره ۲ (پیاپی ۲۰)، پاییز ۱۳۸۸، صص ۱۱۵-۱۳۳.
- [17] معصومه غریب و عزت ا... حسینی و علیرضا رهایی، ۱۳۹۵. بهره گیری از روش P.R.A در طراحی مدیریت روستایی، مطالعه موردی در روستای عبدال آباد، فصلنامه خبری طرح مدیریت پایدار منابع آب و خاک (حبله رود)، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور، شماره ۳۰.
- [18] منیژه مقصودی و عباس رحیمی، ۱۳۸۶. روش ارزیابی مشارکتی روستایی: مطالعه موردی چهار روستا در منطقه ((اوان)) از استان قزوین، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، صص ۹۱-۱۱۸.
- [19] علیرضا محسنی تبریزی، ۱۳۶۹. بررسی زمینه های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، جهادسازندگی، تهران.
- [20] مسعود مهدوی، ۱۳۶۹. مفهوم برنامه ریزی روستایی و اهداف آن، نشریه پژوهش های جغرافیایی، دوره ۲۶، شماره پیاپی ۱۴۲۰، دانشگاه تهران.
- [21] کریم نادی مهدی و هادی ویسی، ۱۳۸۱. کاربرد ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA)، در برنامه ریزی توسعه روستایی، دو ماهنامه جهاد، شماره ۲۵۴، صص ۶۵-۷۵، تهران.
- [22] اسداله نقدی و احمد محمدپور، ۱۳۸۷. ارزیابی مشارکتی در مناطق حاشیه و روستاهای منتخب شهرستان بهار همدان، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۶، صص ۲۱۵-۲۳۵.
- [23] R. Chambers, "Participatory Rural Appraisal (PRA): Challenges, Potentials and Paradigm." World Development, 22(10), pp. 1437-1454, 1994.
- [24] Mc Cracken, J. Pretty j. and Conway(1998), An Entroduction to Rapid Rural Appraisal, Sustainable Agriculture Department, I.R.D. London.
- [25] Swanson E Burton, other(1997), Improving Agricultural Extension, FAO Rom.
- [26] Van der Stishele, Philippe(1998), "PRCA a new approach and the design of communication for development strategies and programme", FAO Research, Extension & Training Division, Rom, FAO.